

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ГІТЛЕРІВСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

***Анотація.** У статті проаналізовано повсякденне життя українського населення в перші повоєнні місяці й роки. На думку автора, воно визначалося історичними традиціями, результатами кількох хвиль модернізації, наслідками війни, особливостями політики гітлерівського та сталінського тоталітарних режимів. Багато людей тоді сподівалося, що повоєнні труднощі тимчасові й аж ніяк не пов'язували їх із деспотичним характером «народної» (комуністичної) влади.*

***Ключові слова:** повсякденне життя, Україна, окупація, гітлерівський режим, сталінський режим.*

Постановка проблеми. Вибір теми дослідження пояснюємо значними прогалинами в історіографії подій перших повоєнних років. Особливо помітними на тлі наявності історичних джерел, які дають змогу ґрунтовно висвітлювати історію повсякдення, не обмежуючись тривіальними макроісторичними підходами. Також власне нових історіографічних традицій, що в останній чверті ХХ – на початку ХХІ ст. склалися в європейській гуманітаристиці. Відтак маємо нагоду докладніше зупинитися на становищі населення України після звільнення його з-під гітлерівської окупації (термін «звільнення» вживаємо якраз у такому значенні), обравши для осмислення цієї сторінки історії спогади самих очевидців подій. Вважаємо, що такий ракурс дослідження допоможе глибше збагнути реальний стан справ на момент і в перші роки повернення сталінського режиму, ті труднощі (можливо – якісь переваги), з якими зустрічалися люди, дочекавшись «наших братиків-визволителів».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостями трактування історії України перших повоєнних років треба визнати, по-перше, акцент радянських істориків на «масових руйнуваннях» [1–2]. Зазвичай вони наводили статистичні дані, при цьому нічого предметно не пояснювали, зокрема й як таке «жахливе спустошення позначалося на житті (кожного з тих. – Ю. П.) мільйонів» [3, 387]. По-друге, концентрацію уваги на «відбудові народного господарства». Але й тут не все було гаразд, бо «народною» економіку УРСР називали не тому, що вона належала людям, громадянам (народу), а з суто ідеологічних міркувань. Саму ж відбудову, яка справді вимагала надмірних зусиль від трудівників міст і сіл, тлумачили лише в контексті партійних рішень та тих же загальних макропоказників. З крахом СРСР ситуація змінилася. Своєрідним проривом у цій сфері наукових досліджень можна вважати працю голландського історика Карела Беркгофа [4]. Передусім тому, що він зумів залучити великий обсяг архівних джерел, показати «приголомшливе розмаїття» людських страждань, звернути увагу не тільки на українців («корінне населення»), а й місцевих поляків, росіян, євреїв, ромів, татар, німців (т. зв. «фольксдойчів»). Як прихильник антропологічного підходу, Беркгоф наголосив саме на людській історії України, а не політичній, інституційній, територіальній чи національній. Єдине, що додамо до загалом позитивної оцінки названої монографії (критики називають її «взірцево новаторською, проривною, найґрунтовнішою»), – її автор мало торкнувся власне повоєнного становища населення.

Метою статті є фрагментарна (що зумовлено розмірами публікації) реконструкція повсякденного життя українського населення в перші повоєнні дні, місяці та роки. Його автор уявляє як «роботу, дозвілля, духовну та побутову сферу тощо» [5, 81]. Джерельною базою розвідки виступає комплекс писемних пам'яток, а насамперед спогади сучасників подій 1943 – другої половини 1940-х рр., що репрезентують різні аспекти проблеми.

Виклад основного матеріалу. Звільнення території сучасної України, цієї «найбільшої колонії нацистської Німеччини» від гітлерівських військ відбулося 28 жовтня 1944 р. Цей етап «визволення» (термін дуже полюбили використовувати радянські історики, показуючи тим самим, що повернення сталінського режиму нібито означало для мешканців України суцільний позитив) був важливим кроком до розгрому Третього райху в цілому. Радянських бійців («наших») люди зустрічали з радістю. Проте траплялися всілякі оказії. Олександр Багінський, якому в 1944 р. виповнилося 10 років, згадував, що коли звільнили його село, то до їхньої хати зайшло кілька солдат. Переночували. Вранці заходилися нищпорити, шукаючи чогось їстівного. Набрели на погріб, де стояла діжка з квашеною капустою. Набрали тієї капусти, а потім... спорожнилися в діжку. Йдучи з хати, забрали чи не останній харч – невеликий вузлик із пшоном. Сашко побіг за «визволителями», щоб випросити

їстівний припас назад. Солдати довго не звертали на нього уваги, аж поки офіцер не кинув їм: «Та віддайте тому щеняті ту крупу, нехай відстане». Але коли підліток брав вузлика до рук, пшоно розсипалося. Плачучи, він довго вибирав крупинки з дорожнього пороху.

На момент повернення сталінщини становище населення України було тяжким. Політика «випаленої землі» (її почергово проводили і Сталін, і Гітлер), жахи нацистської окупації та бойових дій, урешті господарська розруха призвели до катастрофічного падіння рівня життя. На звільнених територіях не вистачало продовольства, будівельних матеріалів. Гостро стояли проблеми кадрового голоду, безпритульних (війна посиротила сотні тисяч дітей), злочинності, житла та ін. Ситуація ускладнювалася тим, що на вирішення цих проблем виділялися зовсім незначні фінансові ресурси. Сталін та його вірогідне оточення, орієнтуючись на загальнодержавні пріоритети, ніби давали зрозуміти: «коштів у бюджеті на ці дрібниці немає» [6, 59]. Хоча насправді ситуація потребувала значно більшої уваги саме кремлівської влади, адже в СРСР існувала централізована, планова економіка. Та й місцеві керівники були орієнтовані передусім на виконання вказівок зверху, а не на клопотання про своїх підлеглих. У результаті й через 5 років після війни сталінська влада не спроможеться задовольнити мінімальні запити населення, причому відповідно до нею ж встановлених норм.

Інакше кажучи, наслідки війни були жахливими не лише загибеллю мільйонів людей, а й загальним збіднінням населення країни, яке не мало ресурсів для відновлення господарки, об'єктів соціальної та культурної інфраструктури, а нерідко для забезпечення елементарних побутових умов. Тому треба було багато працювати. Як згадують очевидці, старики мали «помолодшати», а діти, навпаки, – швидко «дорослішали». Кадри кінохроніки, які збереглися з перших повоєнних років, зафіксували сумні картини: троє жінок впряглися й тягнуть борону, а п'ятирічне дитинча підганяє батіжком худючого коня, який ледве чвалає борозною. На проблему кадрів і робочої сили суттєвий відбиток накладали сталінські репресії. Серед іншого, сумновідомі етнічні чистки. Їхнім піком стало примусове виселення в травні 1944 р. татар із Криму. Для багатьох тисяч людей ця депортація виявилася подорожжю з квитком в одну сторону. Отож, є підстави вважати, що в середині 1940-х рр. становище України визначалося не лише наслідками війни, а й поточною політикою Кремля. У прагненні поширити свій вплив на країни Центрально-Східної Європи сталінський режим максимально використовуватиме ресурси України. Це спричинить «третій за чверть століття радянський голодомор» [1, 181].

Нестача робочої сили, особливо кваліфікованої, також устаткування, обладнання й технологій призводитиме до великої фізичної перенапруги працюючих. Щоправда, влітку 1945 р. до мирного життя почнуть повертатися демобілізовані солдати; згідно з офіційною статистикою, «їх налічуватиметься близько 2,2 млн осіб» [6, 32]. Це стане вагомим підкріпленням, але не завжди відразу, бо вчорашні бійці й командири мали ще освоїти чимало нових професій. Порівняло легше буде працевлаштуватися танкістам і шоферам, які зазвичай пересідали в кабіни тракторів і автомобілів. Отже, звільнення від гітлерівської окупації означало повернення сталінської державної репресивної машини. Переживши расову політику Гітлера, населення України змушене буде пристосовуватися до тоталітарної політичної системи Сталіна, яка нехтуватиме їхніми інтересами, часто-густо найелементарнішими потребами, що зумовлюватиме вкрай низький рівень добробуту і, врешті-решт загибель від голоду нових сотень тисяч людей.

Звільнення відбувалося в той спосіб, що влада насамперед думала про владу, а люди – про найнагальніші питання свого існування. Координованих рішень прийнято не було. Так, 21 серпня 1943 р., тобто в переддень другого й остаточного оволодіння радянськими військами Харкова (фактично з цього часу починалося широкомасштабне звільнення України), Рада Народних Комісарів (радянський уряд) і ЦК ВКП(б) (вищий компартійний орган) прийняли постанову «Про невідкладні заходи з відновлення господарства в районах, звільнених від німецької окупації». Вона передбачала ряд кроків, спрямованих на «ліквідацію тяжких наслідків фашистської окупації, направлених на відновлення сільського господарства, промисловості, транспорту...». І хоча серед інших були й слова «посприяти мільйонам радянських людей, що опинилися в бідовому становищі», судячи з усього, вони не мали ніякого практичного значення, бо вся звітність щодо виконання цієї постанови зводилася до статистичних показників «відбудови та... життєвості соціалістичного ладу» [7, 237]. А людей згадали тільки в контексті «трудового подвигу», тобто як своєрідний пропагандистський меседж, що мав приховувати їхню майже дармову і, траплялося, жертвову працю.

Повернення населення до мирного життя відбувалося під контролем спецслужб. Сталін чудово розумів, що перебування «зрадливих українців» під німецькою окупацією просто так не минулося – вочевидь за кілька років люди встигли зневіритися у всемогутності кремлівського диктатора. Тому ще взимку 1942 р. продумали механізм відновлення діяльності партійних органів на звільнених територіях. Надалі це «підкупання» лише посилюватиметься. Особливо в західних областях, де візьмуться «допомогати слабким і нечисленним партійним організаціям регіону» [7, 294].

Одним із тяжких наслідків війни, який нагадав про себе відразу після зміни влади, було ма сове сирітство. Багато тисяч дітей залишилися без батьків. Фактично вони існували на межі виживання. Г. Голиш справедливо пише: «Вулиці міст, базари, вокзали буквально заповнили гурти голодних та обірваних дітей, які не мали ніякого догляду і навіть даху над головою. . . Слід мати на увазі, що до категорії сиріт відносили не лише тих дітей, які втратили своїх батьків. Так, із 620 вихованців дитбудинків Харківщини станом на 1943 р. лише 266 дітей були круглими сиротами, у 245 ж батьки знаходилися на фронті, 12 – у Німеччині як «остарбайтери», 22 – в окупованих районах, 55 були засуджені, а місце перебування батьків 16 дітей взагалі не було встановлено» [8, 189]. Проте самі по собі ці дані не дають повноти розуміння того, як же реально жили діти й підлітки в таких максимально несприятливих умовах. Власне тому наведемо приклад із джерела, де, так би мовити, біль і страждання дитини можна відчути майже фізично.

Зіна Кононюк народилася в 1936 р. на Черкащині. З початку війни її батько Андрій воював на фронті, а дівчинка разом зі старшим братом і меншою сестрою була на утриманні мачухи. Взимку 1944 р., під час Корсунь-Шевченківської битви, їхнє село звільнили радянські війська. Перед тим відступаючи німці виганяли людей із навколишніх сіл і колонами гнали до Умані. Дорогою мачуха штовхнула 8-річну Зіну в окоп і залишила її напризволяще (видно думала, що без цієї «обузи» їй самій буде легше врятуватися). Проходили мимо поліцаї й здерли з дитини теплий одяг. Вона плакала, замерзала. Йшли німецькі солдати, почули й забрали її. Якимось чином Зіна опинилася в шпиталі. Коли фронт відкотився на захід, в село надійшов запит, чи є хтось живий із родичів дитини. Дві рідні тьоті попідкупалися про неї. Але повернути здоров'я вже було неможливо: на правій руці в Зіни не було жодного пальця, а на лівій – півтора пальці. Після війни Зіна закінчила Інститут культури. Збиралася заміж, але горе-жених обманув її, наживав п'ятами. Після цього випадку жінка втратила відчуття реальності. Страждала, мучилася, й невдовзі померла. До речі, братик Михайло також виявився недоглянутим, десь знайшов бойову гранату, розбирав її і підірвався. Молодша ж сестричка Дуня вижила, але, коли підросла, то назавжди залишила рідне село [9, 101–102].

У перші повоєнні роки особливо потерпали люди, у котрих війна «відбирала» житло.

Павлівка, що на Жашківщині, після запеклих боїв (село 8 раз переходило з рук у руки) виглядала як випалена пустеля. Хто вцілів, «переселявся» в землянки. Як і що відбувалося конкретно, дізнаємося зі спогадів очевидців. Тож, узимку 1944 р., радянська артилерія вела щільний вогонь із сусідньої Тинівки [9, 97]. В одній із хат, де зі своїми дочками – Марією (1926 р.н.) та Лідєю (1934 р.н.) – мешкала Тетяна Школьна, крутилося чимало німецьких офіцерів (там розміщувався штаб якогось підрозділу). З початком чергового обстрілу вони кудись порозбігалися. Один снаряд упав поруч, на дорозі, полум'я полетіло на хату і вона, вкрита солом'яною, вмить спалахнула. Усі (разом із невідомим німецьким солдатом) вибігли на подвір'я, де було справжнє пекло – вибухи, свист куль. Врятувалися випадково. Хата згоріла, одяг і все, що було в ній, також. Не лишилося нічого. До того ж «катюші» так «виорали» город, що кілька років після війни на ньому нічого не родило. Дуже голодували. До загальної біди додалося ще й те, що чоловік (батько дівчат) перебував у Німеччині, а після війни в родину не повернувся, тобто в цьому разі «сім'я не отримала ні годувальника, ні пільг» [9, 98]. Отже, люди, і це добре помітно з наведеного прикладу, страждали не тільки від війни (наслідків гітлерівської окупації). Багато що визначав збіг обставин – наявність чи відсутність житла, батьків, працездатних членів сім'ї, джерел для існування.

Були великі сподівання на краще. Але люди тривожилися і, як швидко з'ясувалося, небезпідставно. Хоча сталінський режим вдало приховував свої справжні наміри, деякі його кроки очевидно погіршували становище населення. 27 вересня 1946 р. було прийнято постанову «Про економію витрачання хліба в країні», згідно з якою визнано за потрібне зменшити витрати державних хлібних ресурсів, звузити контингент сільських меш-

канців, які користувалися державною допомогою, зняти з пайкового забезпечення хлібом у містах і робітничих селищах частину непрацюючих дорослих та урізати іншим утриманням норми видачі хліба за картками. Під «економію» лише в сільській місцевості потрапляло майже 3 млн осіб, котрих позбавляли хлібних карток [10, 109]. І така постанова була не єдиною. Режим не менше за людей відчував небезпеки для себе, тому відразу поновив репресії. Фронтовики, що знали справжню ціну перемоги, пригадували: у перші повоєнні роки в села частенько навідувалися районні співробітники НКВС, які безкарно чинили свавілля, легко переходячи межі порядності.

Зі спогадів тих же очевидців зрозуміло, що трудовий героїзм людей справді мав місце, але не в значенні одіозної ідеологічної пропаганди, а в повсякденній праці мільйонів. Ситуація була такою, що офіційних «героїв» призначала влада, яка при цьому керувалася власними політичними інтересами та розрахунками, а фактично ними були звичайні трудівники, які не отримували орденів і медалей, але працювали багато, потерпаючи від злиднів. Так, люди мріяли про щасливе життя. Проте не були настільки наївними, щоб не розуміти – для них воно настане не швидко. Тому перспективи «світлого майбутнього» пов'язували зі своїми дітьми та внуками («нехай не ми, то хоч вони поживуть»). Ця життєва філософія додавала сил, але й режим отримував додаткову нагоду маніпулювати масовою свідомістю.

Після війни багато селян мешкало у хлівах, разом із худобою. Або, що також траплялося часто, через холод тримали худобу біля себе, в хатах, які вціліли. Тією чи іншою мірою займалися крадіжками. Це не вважалося гріхом. Після пережитих голодоморів та воєнного лихоліття нікому й на думку не спадало морально дорікати односельцям за те, що хтось із них поцупив щось у тому злочасному колгоспі. Узимку, зокрема, коли треба було хоч-якось обігрівати помешкання, в'язанка соломи, темної ночі принесена від колгоспної скирти, вважалася великою розкішшю.

Тим більше, що система трудоднів мінімізувала прибутки колгоспників, не стимулювала їх до роботи, а навпаки – супроводжувалася всілякими пониженнями. В таких умовах місцеві керівники поводитися по-різному. Були такі, які допомагали людям. Але на одного «доброго» було з десяток «злих і недобрих». Ці другі змушували відбувати трудодні будь-якою ціною, не зважали навіть на хворобу та фізичне виснаження.

У розорених селах України загальна бідність людей посилювалася тим, що майно, евакуйоване в 1941–1942 рр., залишилося у східних регіонах союзної держави (худоби повернули тільки 0,01% від вивезеної). Тягар робіт лягав на плечі жінок і підлітків. Працювали вони й на заводах, фабриках, транспорті. Згідно офіційної статистики, завдяки виснажливій праці до середини 1944 р. в Україні відновили свою роботу 2376 підприємств. Було відбудовано частину шахт і на кінець року видобуто понад 17 млн т вугілля. Але це мало поліпшувало добробут населення, бо, як зазначалося, отримані прибутки йшли здебільшого на війну та виробничі потреби.

Становище було б ще трагічнішим, якби не допомога західних українців. Масштаби та значення цієї помочі не досліджено дотепер. Існують лише окремі публікації, які відбивають спогади людей про ті події. В одній із них історик В. Сергійчук дійшов висновку, що «тоді в Україні не повторилася трагедія в масштабах 1932–1933 років тільки тому, що нас, східняків..., рятувала Західна Україна, де ще не було колгоспів» [11, 100].

Після звільнення владі не довелося створювати тоталітаризм – реально він уже існував, за вказівкою вождя його заходилися зміцнювати. Безпосередніми виконавцями на місцях стали демобілізовані командири й політпрацівники армії, також колишні керівники, що поверталися з евакуації. Типовим представником вінницького районного апарату був капітан П. Козир, уродженець Дніпропетровщини. У жовтні 1945 р. цього партійця зі стажем демобілізували й направили на партійну роботу. Козир працював старанно й швидко просувався кар'єрною драбиною. У період голодомору він перебував серед тих, хто зневажав людське життя задля виконання державних планів хлібозаготівель, які надходили з Москви. У 1948 р. отримав орден Трудового Червоного Прапора (за «правильний розподіл партійних сил і спрямування уваги районної організації на укріплення основної ланки виробництва району – сільського господарства») [12, 212]. У майбутньому обіймав посади першого секретаря Вінницького та Одеського обкомів партії.

Загалом труднощі переважали здобутки. Нерідко єдиним засобом виживання були присадибні ділянки. Але в повоєнні роки розпочався наступ і на них. Ділянки врізали, запроваджували нові податки на плодові дерева. Зі свого господарства колгоспник мав віддати

певну кількість молока, м'яса, шерсті, яєць та ін. І тільки після цього він міг розпоряджатися залишками. Однак влада не стояла осторонь і тут, а «рекомендувала» людям «продавати» державі свою дрібну худобу. Не бажаючи віддати її за безцінь, «селяни влаштували масовий забій худоби» [11, 102].

Виїхати з села було неможливо: колгоспники не мали паспортів. Дещо краще було хлопцям, які відслужили армію: вони могли влаштуватися на роботу в містах. У грудні 1947 р. Рада Міністрів СРСР та ЦК ВКП(б) прийняли постанову про відміну карток на продовольчі й промислові товари та перехід до продажу їх у відкритій торгівлі за єдиними державними роздрібними цінами. У тому ж році було проведено грошову реформу, що мала на меті упорядкувати всю повоєнну фінансову систему. Ці заходи мали неоднозначні наслідки. З одного боку, вони привели грошову масу, що перебувала в обігу, у відповідність до потреб і можливостей економіки, з другого, призвели до конфіскації грошових заощаджень людей. І це за умов, що заробітна платня більшої частини населення суттєво відставала від нових державних цін, які майже втричі перевищували довоєнний рівень. Унаслідок склалася парадоксальна ситуація: на прилавках міських магазинів виднілися делікатеси (ікра, риба, м'ясо), але ні черг, ні особливого попиту з боку голодуючого населення на ці товари не було.

Висновки. Отже, звільнення від гітлерівської окупації було очікуваним і бажаним для українського населення. Тоді мало хто з тих, хто пережив війну під «німецьким чоботом», думав, що один тоталітарний режим буде змінено другим. Тобто, дочекавшись «наших», люди раділи, але, як швидко з'ясувалося, не довго. Їм відразу довелося пристосовуватися до нової репресивної політики, тільки тепер уже не расової, а класової. Сталінська влада нехтувала інтересами населення, часто-густо найелементарнішими його потребами, що спричиняло низький рівень добробуту, загибель сотень тисяч людей під час чергового голодомору. Незважаючи на вкрай тяжке становище, люди мріяли про кращі часи. Така вже була логіка їхнього традиційного мислення – вірити в майбутнє, нехай навіть для цього не було жодних підстав. Здавалося, що труднощі тимчасові, й, до того ж, через страх перед репресіями їх ніяк не прийнято було пов'язувати з «народною владою». Це «безпам'ятство» так закарбується у свідомості, що ні дітям своїм, ні внукам люди не будуть розповідати істинних причин повоєнних труднощів, а це, у свою чергу, продовжить вік комуністичному режимові.

Список використаної літератури

1. Веселова О.М. Голодомори в Україні, 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 : Злочини проти народу / О.М. Веселова, В. І. Марочко, О. М. Мовчан. – 2-е вид., допов. – К. ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. – 274 с.
2. Лисак В. Повсякденність українських селян в умовах радянської дійсності (1950 – 1960-ті рр.) / В. Лисак. – Донецьк : ТОВ «СВД», 2013. – 341 с.
3. Історія Української РСР. Короткий нарис / АН УРСР ; ред.: Г. Терлецька, Л. Лазаренко. – К. : Наук. думка, 1981. – 526 с.
4. Беркгоф К. Жнива розпачу. Життя смерть в Україні під нацистською владою / К. Беркгоф. – К., 2011. – 456 с.
5. Яшан О. Повсякденне життя селян Центрального регіону України в умовах окупації / О. Яшан // Дослідницьким полем війни, без ідеологічних окопів... : Матеріали науково-теоретичного семінару «Нацистська окупація України (1941–1944 рр.): проблеми та перспективи дослідження», 18 квітня 2008 р. – Черкаси : «Вертикаль», ПП Кандич С. Г., 2010. – 184 с.
6. Довідка Міністерства землеробства УРСР Голові Раді Міністрів УРСР М. С. Хрущову про нагальну потребу надання допомоги колгоспам України, що особливо постраждали від посухи 1946 р. (5 вересня 1946 р.) // Голод 1946–1947 років в Україні : Документи і матеріали. – К. ; Нью-Йорк, 1996. – 256 с.
7. Великая Отечественная война : вопросы и ответы / авт. колл.: П. Н. Бобылев, С. В. Липицкий, М. Е. Монин, Н. Р. Панкратов. – М. : Политиздат, 1984. – 430 с.
8. Голиш Г. М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941–1945 рр. / Г. М. Голиш. – Черкаси : Вид-во «Черкаський ЦНТЕІ», 2005. – 324 с.
9. Страдники на своїй землі. Спогади Ліди Присяжнюк різних років / інтерв'юер, упоряд., авт. аналіт. ст. Ю. Присяжнюк. – Черкаси : Вид. ПП Кандич С. Г., 2013. – 276 с.
10. Веселова О. М. Післявоєнна трагедія: голод 1946–1947 рр. в Україні / О. М. Веселова // Український історичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 104–112.
11. Сергійчук В. І. Допомога західноукраїнського населення голодуючому населенню УРСР в 1946–1947 роках / В. І. Сергійчук // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К., 2008. – Вип. 13. Голод 1946–1947 рр. : ретроспективний погляд істориків (з приводу 60-річчя трагедії) : матеріали «круглого столу», Київ, 22 березня 2007 р. – С. 97–100.
12. Подкур Р. Ю. Діяльність партійного апарату Вінницької області в умовах голоду 1946–1947 рр. / Р. Ю. Подкур // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К., 2008. – Вип. 13. Голод 1946–

1947 pp. : ретроспективний погляд істориків (з приводу 60-річчя трагедії) : матеріали «круглого столу», Київ, 22 березня 2007 р. – С. 204–215.

Одержано редакцією 21.01.2015

Прийнято до публікації 13.02.2015

Аннотація. *Присяжнюк Ю.П. Повседневная жизнь населения Украины после гитлеровской оккупации.* В статье проанализировано повседневную жизнь украинского населения в первые послевоенные месяцы и годы. По мнению автора, она определялась историческими традициями, результатами нескольких волн модернизации, последствиями войны, особенностями политики гитлеровского и сталинского тоталитарных режимов. Много людей тогда надеялось, что послевоенные трудности временные и никоим образом не связывали их с деспотическим характером «народной» (коммунистической) власти.

Ключевые слова: повседневная жизнь, Украина, оккупация, гитлеровский режим, сталинский режим.

Summary. *Prisyazhnyuk Yu.P. Daily life of the population of Ukraine after Hitler's occupation.* The author has analyzed the daily life of the Ukrainian population in the first months and years after the war. In his opinion the daily life was determined by the historical traditions, the results of several waves of modernization, the consequences of the war, the peculiarities of the Hitler and Stalin totalitarian regimes. Many people hoped at that time that the difficulties after the war were temporary and not connected to the despotic «people's» (communist) power. Despite the extremely difficult situation, people have dreamed of better times. It was the logic of their traditional thinking to believe in the future, even if it had no basis. It seemed that the difficulties were temporary, and, moreover, because of the fear of reprisals was still not accepted to associate with «people's power». The author comes to the conclusion that «unconsciousness» are imprinted in the mind, nor the children, nor the grandchildren, people will not tell the true causes of the post-war difficulties, and this, in turn, continue to age the Communist regime.

Key words: daily life, Ukraine, occupation, Hitler regime, Stalin regime.

УДК 94.025.171(477)1893–1980

М. Г. Палієнко, І. В. Срібняк

ДОЛЯ ЛЮДИНИ НА ТЛІ ЕПОХИ: ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОСИПА МЕЛЬНИКОВИЧА

Анотація. У статті реконструйовано життєвий шлях Осипа Мельниковича (1893–1980), який брав участь у Першій світовій війні та національно-визвольних змаганнях українського народу (1917–1921 pp.), перебував у польському полоні, отримав вищу освіту в Чехословаччині, а по звершенні Другої світової війни перебував в еміграції. У повоєнний час О. Мельникович мешкав у Франції, працюючи на відповідальних посадах в різних українських громадських установах.

Ключові слова: Осип Мельникович, табір полонених, еміграція, громадська робота, Франція.

Постановка проблеми. Важливе місце в структурі сучасної історичної науки посідають персонологічні дослідження, свідченням чого є численні дискусії про роль і місце особистостей у світовому історичному процесі, про співвідношення біоісторіографії та культурології, компаративних та міждисциплінарних методик, які тривають у зарубіжній та українській історіографії упродовж останніх десятиліть. На сьогодні різноманітність поглядів на висвітлення ролі особи в історії є неодмінною складовою історичних реконструкцій. Значна увага до персонологічних досліджень притаманна не тільки українській історіографії, але й світовій науці взагалі. З огляду на це, на першому плані у науково-історичних студіях опинилися особистість та середовище її життєдіяльності. Слід підкреслити, що в українознавчому контексті такі студії мають особливе значення в контексті боротьби українців за національну ідею.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана тема ще не досліджувалась в українській історіографії, про життя та діяльність Осипа Мельниковича існують лише розрізнені поодинокі згадки в кількох виданнях, які вийшли друком у повоєнний час [1, 7, 8, 11]. Окремі факти можна почерпнути з книги авторства О. Мельниковича, в якій здійснено спробу дати нарис діяльності сільськогосподарської школи в Зальцбурзі [9]. Важлива інформація міститься на шпальтах еміграційних періодичних видань, в яких публікувались повідомлення про ювілейні дати в житті О. Мельниковича [12; 13].